

ju onekligen föremål för påståenden om politisk korrekthet, men är de därmed en gemensam ideologi? Tänkbara alternativa slutsatser hade kunnat vara att PK-kritikerna buntar ihop sina motståndare utan större urskillning (och att vi därför inte kan ta deras påståenden om det politiskt korrekta för god fisk), att det inte finns någon PK-ideologi med ett specifikt innehåll eller, mer försiktigt, att vi inte kan utläsa huruvida den finns och vad den har för innehåll ur offentliga debatter där den retoriska strategin att kalla saker och ting för PK förekommit.

Den sista delen av boken är nog den mest tankeväckande. Här knyter Fernández ihop säcken mellan politisk korrekthet, yttrandefrihet och tolerans och landar i ståndpunkten att det toleranta samhället (det vill säga: staten?) ”värnar yttrandefrihetens mjuka gränser genom värde- och kunskapsförmedling i kombination med ett försvar för åsiktspluralism och en levande offentlighet” (s. 102). Fernández försvarar dels att staten bör bekämpa intolerans ”genom att skydda individer och grupper mot grova kränkningar, och genom att bestraffa oacceptabla uttryck för rasism, främlingsfientlighet, kvinnoförakt och så vidare” (s. 175). Dels hävdar han att staten inte bara får utan för toleransens skull måste favorisera yttranden som bygger på tillförlitlig kunskap och liberala värden, som framförs med saklighet och förnuft. Jag tolkar detta som ett försvar för *status quo*, med udden riktad mot både PK-kritiker och identitetsvänster: Det sätt på vilka staten i dag främjar vissa åsikter, motverkar andra och tillåter allt däremellan är rimligt. Jag hade dock gärna sett Fernández diskutera faktiska eller tänkbara invändningar mot hans slutsats – inte i första hand från högerpopulister eller identitetsvänster, utan från ett mer konsekvent liberalt försvar för yttrandefriheten, som ser faror både när staten inskränker yttrandefriheten (t ex förbud mot hets eller förtal) och favoriserar yttranden som representerar förment goda värden. Resonemanget väcker också viktiga frågor om vad toleransen kräver inte bara

av staten, utan av oss medborgare. Hur bör vi förhålla oss till åsikter som vi djupt ogillar eller som yttras för att sära oss?

På det hela taget är det här en läsvärd bok, vilken som synes väcker intressanta frågor och inbjuder invändningar – precis som varje god resonerande och argumenterande bok bör göra. En stor del av behållningen av *Tänka fritt och tänka på andra* är just att boken visar hur värdefull och spännande politisk teori kan vara om den bara vågar ge sig i kast med samtidens politiska utmaningar och debatter.

REFERENSER

Barry, Brian. 2001. *Culture and Equality: An Egalitarian Critique of Multiculturalism*. Cambridge: Polity.

Mouffe, Chantal. 2009. *The Democratic Paradox*. London, New York: Verso.

Schaffer, Johan Karlsson. 2015. ”Om urvalets problem: att undervisa inom och utom den politiska teorins kanon.” *Statsvetenskaplig tidskrift* 117 (3): 429–45.

Johan Karlsson Schaffer är verksam vid Institutionen för globala studier, Göteborgs universitet.
E-post: j.k.schaffer@gu.se

Waldron, Jeremy, 2016. *Political Theory – Essays on Institutions*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Anmälan av Joakim Nergelius

Den åtminstone i den anglosaxiska världen kände och inflytelserike nyzeeländske rättsfilosofen Jeremy Waldron har under de senaste decennierna, då han tjänstgjort som professor i New York och Oxford, gjort sig bemärkt som en ganska vältalig företrädare för vad vi här kan benämna en slags traditionell rättspositivism. I synnerhet har han utmärkt sig för ofta välformulerade och intressanta, men också filosofiskt i grunden ganska traditionella

angrepp på det starka rättighetstänkandet i modern anglosaxisk moralfilosofi, liksom på domstolarnas ökande makt och den allmänna tendensen till s.k. *judikalisering* av det politiska livet. Det sagda bör kanske sättas in i ett (idé)historiskt perspektiv.

Samtidigt som domstolarna i USA, med Supreme Court i spetsen, i över 200 år haft en oerhört stark ställning i samhällslivet, med en tidigt erkänd rätt att åsidosätta grundlagsstridiga lagar, så har denna domstolsmakt sedan länge ifrågasatts i den konstitutionella debatten. Startskottet för denna kritiska underström i den amerikanska doktrinen – som fått betydligt större teoretiskt än praktiskt genomslag – kan nog sägas ha varit en artikel av James Bradley Thayer i *Harvard Law Review* 1893.² Därefter har ett antal kända forskare, som Alexander Bickel och Bruce Ackerman, mer eller mindre gjort karriär på att ifrågasätta Högsta domstolens brist på demokratisk legitimitet, medan andra, som Ronald Dworkin, engagerat trätt till domstolsmaktens försvar. Debattens intensitet kan förvåna en utomstående betraktare; ett exempel är att den med tiden avsatt ett flertal stickspår, av vilka den alltjämt livliga och praktiskt viktiga diskussionen om huruvida den amerikanska konstitutionen bör tolkas utifrån sin ordalydelse eller efter nutida förutsättningar är en.

I denna livliga debatt har Waldron ända sedan 1990-talet utifrån sin filosofiska position intagit en efterhand allt mer central roll, samtidigt som han på ett intressant sätt kombinerat sin kritik mot domstolsmakt med ett mer moralfilosofiskt präglat angrepp mot rättighetsorienterade filosofer som John Rawls och dennes många efterföljare. Även den som i likhet med mig inte delar särskilt många av Waldrons filosofiska utgångspunkter måste beundra hans flit, mångsidighet och förmåga att kombinera renodlat filosofisk med mer konstitutionell argumentation.

Den bok med den lite underfundiga titeln *Political political theory* som alltså gavs ut 2016 består av tolv skilda essäer, av vilka flera tidigare varit publicerade (alternativt framförda som anföranden vid olika konferenser). Materialet är således inte helt nytt. Bokens övergripande tema och röda tråd kan dock sägas vara en önskan om att den politiska teorin eller filosofin i högre grad än vad som hittills varit fallet bör ägna sig åt konstitutionella och institutionella frågor – dvs studiet av institutioner i vid mening – snarare än moralfilosofi och dylikt. I stället för att analysera vad som utgör det goda livet – vilket som bekant skiljer sig åt individer emellan – bör den politiska filosofin lägga mer kraft på hur detta goda liv, genom institutionella arrangemang, ska kunna uppnås för så många som möjligt, menar Waldron. Den politiska filosofin bör kort sagt bli mer politisk och något mindre idealistisk till sin karaktär.

Så långt är allt gott och väl. Det bör också framhållas att Waldron i den mycket idérika boken faktiskt hinner begrunda båda dessa aspekter på ”det goda livet”, eller det goda samhället om man så vill. Idéer och impulser för filosofer och andra saknas sannerligen inte. Ändå framstår bokens innehåll nu, 2019, från flera olika utgångspunkter som ganska problematiskt.

Det är alltid förenat med vissa problem att recensera och bedöma verk som har några år på nacken, ett problem som inte direkt minskar när det som här är fråga om texter som tidigare publicerats från 2006–2015.³ Därtill kommer dock att Waldrons konstitutionella käpphäst framför andra, ett försvar för det mer eller mindre oinskränkta majoritetsstyrets demokratiska legitimitet och lagstiftningsprocessens inneboende rationalitet, i kombination med kritik mot maktindelning i allmänhet och amerikansk domstolsmakt i synnerhet, framstår som enerverande ensidig

2 Vars fulla titel är *The Origin and Scope of the American Doctrine of Constitutional Law*, *Harvard Law Review* 1893 s. 129–56.

3 Ett avslutande kapitel om Hannah Arendt är till och med ännu äldre (från 2000).

och rentav otidsenlig efter 2016 års anglosaxiska och även globala politiska konvulsioner, i form särskilt av Brexit och inte minst Trumps utifrån Waldrons legitimitets- och majoritetskriterier egentligen djupt orättvisa valseger. På några ställen framstår Waldrons argumentation faktiskt som smått absurd, just för att dessa aspekter på majoritetsstyrets förmenta välsignelser inte alls problematiseras. Samtidigt utgör andra delar av boken alltjämt mycket spännig och stimulerande läsning.

Bland de delar som sålunda är allmänt intressanta att läsa men inte kommer att beröras närmare nedan kan nämnas kapitlet om tvåkammerssystem (kap. 4), liksom de idéhistoriskt klart ambitiösa studierna, i bokens två avslutande kapitel, av två av den politiska filosofins 1900-talsgiganter (och antagonister), Isaiah Berlin och Hannah Arendt.

Även om boken alltså består av ett flertal ganska disparata texter så återkommer ändå, i övriga delar, som väntat vissa av Waldrons kända käpphästar. Detta gäller exempelvis likställandet av konstitutionalism med en begränsad statsmakt (*limited government*, s. 23), vilket tycks mig helt adekvat då det handlar om själva statsapparatusens storlek och omfång (stark domstolsmakt fungerar bevisligen lika bra i välfärdsstaten Tyskland som i USA), men inte som grund för kritik mot domstolsmakten som sådan. Denna kritik mot domstolarnas förment odemokratiska makt återkommer dock på flera ställen i boken (se t.ex. s. 41 ff), utan att jag kan se att den redan breda diskussionen i ämnet berikas eller förnyas nämnvärt. Mer framgångsrikt är däremot försvaret för själva lagstiftningsprocessen som sådan (kap. 6-7, betitlade "Representative Lawmaking" respektive "Principles of Legislation", med en grundläggande distinktion mellan lagen och själva processen där den frambringas).⁴ Lagstiftningen

är för Waldron inte minst ett uttryck för s.k. "affirmative empowerment" (jfr s. 36), som inte kan tillgodoses på annat håll i en fungerande demokrati. Här har han otvivelaktigt vissa poänger; även den som i grunden gillar domstolsmakt bör värna lagstiftningens integritet och genomslagskraft. Det bör också understrykas att Waldron inte är emot konstitutionalism i sig, som ett uttryck för att konstitutioner är viktiga, utan endast vänder sig mot vad han upplever vara ett missbruk av begreppet i viss amerikansk doktrin.

Dock framstår alltså en del i boken som föråldrat och delvis problematiskt, eftersom utvecklingen både i USA och Storbritannien sedan 2016 nog innebär att vissa av Waldrons teorier måste ses i ett nytt ljus. Att exempelvis tala om konstitutionalism som "a dead dogma" (s. 23), varigenom dess försvarare försöker tvinga den som tycker att "the government shouldn't be allowed to do just anything into an acceptance of the doctrine that it is unwise to allow the government to do a lot" (s. 32), är kanske formuleringar som Waldron i dag skulle vilja fila lite närmare på.

Och om det är lätt att förfasas över utvecklingen i USA under Trump, vad ska man då säga om Ungern, Turkiet eller Ryssland? När Waldron med emfas vänder sig mot varningar för majoritetstyranni om domstolsmakten försvagas och väljer att räkna upp ett antal andra tänkbara skyddsmekanismer för en fungerande demokrati (s. 234), så är det faktiskt rätt slående hur lätt just sådana mjuka element trampas på av allsköns diktatorer och semiditon i världens alla hörn. Även om Waldron medger att något sådant som majoritetstyranni faktiskt kan existera (s. 236), så understryker han samtidigt att termen inte ska begagnas "simply to mark the speaker's disagreement with the outcome of a majority decision". Men nog borde en internationellt

4 Se särskilt s. 153 f. Här understryks bl.a. (se s. 146 f), med hänvisning till Bentham, behovet av närmare vetenskapliga studier kring denna process. Det kan nämnas att 2007-10 utkom i Holland en tidskrift betitlad "Legisprudence", som ambitiöst tog sig an denna uppgift. Såvitt känt tycks den tyvärr inte ha fått någon direkt efterföljare.

ledande rättsfilosof nu, år 2019, ha anledning att problematisera denna begreppsbildning ganska avsevärt? Även situationen i Storbritannien är för övrigt bitvis beskriven i vad som i dag framstår som ganska förskönande ordalag (se t.ex. s. 200).

Som denna korta översikt visar erbjuder denna intressanta bok rik läsning och åtskilliga ideologiska och konstitutionella impulser, oavsett om läsaren gillar dess innehåll och tankevärld eller inte. De kritiska synpunkter som framförts ovan bottnar kanske mer i den snabba omvandling och dramatiska

omvandlingar som inte minst den anglosaxiska världen utsatts för sedan 2016, snarare än brister i framställningen som sådan. Utvecklingen sedan dess i Storbritannien, USA och flera andra här nämnda länder har kort sagt inte försvagat konstitutionalismens sak. Förhoppningsvis kan Waldron återkomma till ämnet och då även ta dessa oroande faktorer i beaktande.

Joakim Nergelius är professor i rättsvetenskap vid Örebro universitet.

E-post: joakim.nergelius@oru.se

Prenumerera på Statsvetenskaplig tidskrift!
www.statsvetenskapligtidskrift.org